

KENTLEŞME YEREL YÖNETİMLER VE EĞİTİM

Doç. Dr. Meral TEKİN*

Arş. Gör. Ramazan GÜNLÜ*

GİRİŞ

Bu çalışma, kent, kentleşme, yerel yönetimler, istihdam ve eğitim sorunları ile ilgili genel bir değerlendirme ve önerileri kapsamakta, yerel yönetim ve kentsel eğitim, çalışmanın ilgi odağını oluşturmaktadır.

Burada yerel yönetim, yerel nitelikli işlevlerin görülmesinde 'etkili' bir araç ve demokrasinin gerçekleştirilmesinde 'temel demokrasi' kurumu olarak görülmektedir. Etkili ve demokratik bir kurum olarak yerel yönetim, yerel halkın ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel vb. gereksinimlerini karşılayacak bir güce ve özerkliğe sahip olduğunda, kendisinden beklenen görevleri yerine getirebilir.

Kentsel eğitim, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak biçimde örgütlenmiş her türlü eğitim etkinliğidir. Toplumların kendi varlıklarını sürdürebilmeleri ve gelişebilmeleri, yenileştirici ve dönüştürücü işleve sahip olan eğitimi, gereksinimlere uyarlanmış biçimde örgütleyebilmelerine bağlıdır.

Bu çerçevede ele alınacak kentsel eğitim, kentleşme sorunlarından doğan özel alanlara -istihdam, yerel hizmetlere katılım, uyum, ekonomik-sosyal-kültürel örgütlenme vb.- yönelmek zorundadır.

Böyle bir kentsel eğitim etkinliği, yerel halkın kendisinin seçtiği organlardan oluşan yerel yönetim aracılığı ile yürütülmeli ve mevcut eğitim dizgesinden yararlanmakla birlikte, yerel yönetimlere özgü kentsel eğitim kurumları oluşturulmalıdır.

Bugün, az gelişmiş ülkelerde, gelir, istihdam, gelişme politikaları konusunda araştırmalar, raporlar düzenleyen uluslararası kuruluşlar, istihdam yaratıcı ve yerli kaynak kullanmasından dolayı biriktirim sağlayacağını öne sürerek enformal kesim (ayrıcalıksız kesim, marjinal ke-

* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Halk Eğitim Bölümü.

sim, örgütsüz kesim vb. olarak adlandırılan) den yararlanmayı önermektedirler.

Az gelişmiş ülke kentlerinin bir gerçeği olan kentsel enformal kesime yönelik bakış açıları ilerde ele alınacaktır. Ancak burada şu söylenebilir: Kentsel enformal kesim, formal kapitalist kesimle iç içe geçmiştir. Az gelişmiş ülkelerde önemli bir paya sahiptir. Az gelişmiş kapitalizm ile kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin ilişkisinden doğmuş ve farklılaşmıştır.

Yerel yönetimler, kentsel eğitim yoluyla, enformal kesimin bu özelliklerini hesaba katarak önemli bir işlev yerine getireceklerdir. Bu konu da ileride ele alınacaktır.

Bunu izleyerek kent, kentleşme ve yerel yönetimlerin sorunları irdelenecektir.

Kent ve kentleşme

En genel anlamda kentleşme, "kentleri yaratan ve büyümelerini sağlayan nüfus hareketinin adıdır" (Keleş, 1978, s. 19). Kentleşme emeğin örgütlenmesine dayalı olarak tanımlandığında "... nüfusun büyük oranının tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütlerde ve dolayısıyla köyden başka yerlerde, kentlerde hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir" (Kıray, 1982, s. 57). Kentsel alanlar ise "tarım dışı faaliyetlerin hakim olduğu, tarımsal ve tarımsal olmayan üretimin ve dağılımın örgütlediği, ihtisaslaşma ve örgütlenme düzeyinin yüksek olduğu yöreler olarak tanımlanmaktadır". (Şenyapılı, 1978, s. 5). Sencer ise toplumbilimsel olarak kenti, "karmaşık, ayrı cinsten, farklılaşmış ve örgütlü bir toplumsal bütünlüğe sahip, yoğun nüfuslu bir yerleşme" olarak tanımlamaktadır (Sencer, 1979, s. 7).

Tüm dünyada kentleşme sürecinin sonuçlarına ilişkin olarak şu genellemelere ulaşılabilir:

1. Kentleşme, üretim biçimi ve üretim ilişkilerindeki değişmelerin bir sonucudur ve dolayısıyla kentleşmeyi durdurmak mümkün değildir.
2. Kırsal kesimde nüfus azalmasına karşılık olarak, kentsel alanlardaki nüfus artışının, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki sonuçları farklıdır.
3. Kentleşme, emeğin örgütlenmesindeki değişmelere koşut olarak, yaşam biçiminde de değişmelere neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde

değişen yaşama koşullarına uyum sorunları önemli boyutlara ulaşmaktadır. Kültürel yapıdaki değişme, emeğin yapısındaki değişme ile aynı hızda gerçekleşmemektedir.

Yukarıdaki genellemeler, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde farklı kentleşme dinamiklerine dikkat çekmektedir, dolayısıyla azgelişmiş ülkelerde kentleşme süreçlerinin, farklılaşmayı doğuran kaynaklardan bağımsız olarak ele alınması olanaksızdır.

Endüstrileşmiş batı toplumlarında, kentleşme, endüstrileşmenin bir sonucu olarak görülürken, azgelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin, dışa bağımlı bir süreç izlediği konusunda pek çok toplum bilimci uzlaşmış görünmektedirler.

Gerek Dünyada, gerekse Türkiye’de mekan boyutu açısından konuya yaklaşanların ilgi alanlarından birisi gecekondu olmuştur.

Gecekondu

Gecekonduyunun oluşumunu azgelişmişliğin uluslararası ilişkileri içinde ele alan Kongar, konuya “merkez-çevre” kavramı açısından yaklaşmaktadır. Merkez-çevre kavramının temelinde, azgelişmiş ülke ekonomilerinin gelişmiş ülke ekonomilerine destek olacak biçimde geliştirildikleri, gelişmekte olan ya da azgelişmiş denilen çevre ülkelerinin yapılarının, gelişmiş ülkeler tarafından belirlendiği anlayışı yatar. Azgelişmiş ülkeler, gelişmiş metropol ülkelerin uzantılarıdır. Bu ülkelerde geleneksel feodal kesim ile çağdaş kapitalist kesim birarada bulunur. Çevre ülkelerindeki kentleşme süreci, batı toplumlarında görülen kentleşme olgusundan farklı niteliklere sahiptir, çünkü metropol ülkelerin ekonomik çıkarlarına göre örgütlenen bir yapıda, kentli işgücünün önemli bir bölümü çağdaş kesimlerle bütünleşmemektedir. Gecekondu olayı ile ülkenin uluslararası ekonomik ilişkileri arasında bağıntı kuran bu görüşe göre, gecekondulaşma, merkez ülkelerinin ekonomilerine bağımlı bir kapitalistleşme süreci içinde bulunan azgelişmiş çevre ülkelerindeki kentleşmenin görünümüdür (Kongar, 1982, s. 25-26).

Aynı yaklaşımla yapılan bir tanımlamaya göre gecekondu, “dıştan alınan teknoloji ile kalkınan bir ülkenin modern teknoloji kullanan kesimi tarafından emilemeyen işgücünün, kentsel alanda oluşturduğu bir yerleşme ve yaşama biçimidir” (Tekeli, 1977, s. 93).

Kongar, gecekondulaşmanın gelişmiş ülkelerde görülmediğine, diğer az gelişmiş ülkeler gibi Türkiye’nin de toplumsal bir gerçeği olduğuna, sadece eski ya da yeni yapıya ilişkin olmayıp geçiş döneminde or-

taya çıkararak bütünleşmeyi sağlayan tampon bir mekanizma olarak işlev gördüğüne dikkat çekmektedir (Kongar. 1982, s. 25-26).

Gecekonduya çeşitli disiplinler kendi bakış açılarından tanımlamalar getirmişlerdir. Hukuk açısından gecekondu, başkalarının arsası ya da toprağı üzerine kurulmuş konuttur. Yönetimsel bir bakış açısı ile imar ve yapı mevzuatına aykırı yapıdır. Kentbilim, bunların yanında yaşama koşulları ile de ilgilenmektedir. Toplumbilim ve eğitim bilimciler, sorunun toplumsal yönüne, uyum sorunlarına, bunların ortaya çıkardığı eğitsel ihtiyaçlara dikkat çekmektedirler. O halde gecekondu sorununa disiplinler arası bir yaklaşımla çözüm aranması gerektiği açıktır.

Türkiye'de Gecekondulaşma Süreci

Türkiye'de kentleşme ve buna bağlı olarak gecekondulaşma sürecinin batıda olduğu gibi endüstrileşmenin bir sonucu olmadığı daha önce belirtilmişti. Konu ile ilgili araştırmacılar kırsal kesimin iticiliğı ve kentlin çekiciliğinin, aracı güçlerin de etkisiyle gecekondulaşma sürecini başlattığı konusunda birleşmektedirler.

Sencer, kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışına karşılık, tarımsal toprakların son sınırına ulaşması, tarımsal teknoloji ve girdi yetersizliğı, işletmelerin küçüklüğü, parçalılığı ve toprak dağılımının dengesizliğı gibi etmenlere bağlı olarak tarımsal verimin düşüklüğünün itici güçlerin işlemesine elverişli koşullar hazırladığını belirtmektedir. (Sencer. 1979, s. 57). Türk tarımına traktörün girmesi, belirli bir işgücünü açığa çıkarmış, kırsal kesimden kentsel kesime yoğun göçler başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nı izleyen 1950'li yıllar az gelişmiş ülkelerde kırsal kesimden kentlere yoğun göçlerin yaşandığı yıllardır.

Kentsel çekicilik, kentlin, kırsal alanlardan daha gelişmiş yaşama standartları sunması ile ilgilidir. Çalışma koşulları, kırsal kesime yeterince götürülmeyen eğitim, sağlık ve kültürel hizmetler, kentleri, kırsalda yaşayanlar için çekici kılabilirler.

İtici ve çekici güçler, taşınım olanaklarının artması, kitlesel iletişim araçları ile kent yaşamı hakkında bilgi edinme, kentte yaşamayı özendiren yönetsel kararlar gibi aracı etmenlerin de etkisiyle kentler kırsaldan gelen nüfus akımı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu yoğun göçlerin mekansal yansımaları kentle bütünleşmemiş gecekondu toplumunu ortaya çıkarmıştır.

Kırsal iticiliğinin mi, yoksa kentlin çekiciliğinin mi, göçlerin dolayısıyla gecekonduların oluşumunda belirleyici olduğu günümüze kadar

ratısıyla gelen konular arasındadır. Şenyapılı, kırın iticiliğinin belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Feodal üretim biçimi sürüyor olsaydı, kentin çekiciliğinin kırdan göçmek için yeterli bir neden olamayacağını, “çünkü, feodal tarım biçiminin, ailelerin küçük çocuk ve yaşlıların istihdamını gerektirecek, köylüyü, zorla kırdan tutacak yasalar geçirecek ölçüde emek yoğun” olduğunu belirtmektedir (Şenyapılı, 1978, s. 18-19).

Bugün Türkiye’de nüfusun % 50’den fazlası kentte oturmakta, kentsel nüfusun Ankara’da % 72’si, İstanbulda % 36’sı İzmir’de % 40’i gecekondularda yaşamaktadır.

Türkiye’de gecekondulu toplumunun, kırdan kente göç eden nüfus yanında, yoksullaşan kent kesimleri ile de beslendiğini gözlemlerimiz ortaya koymaktadır.

Gecekondunun oluşumuna ilişkin olarak yukarıda ortaya konulan görüşler şu şekilde özetlenebilir:

1. Türkiye’de kentleşmenin kendi iç dinamiği ile gelişerek değil, dışa bağımlı bir süreç izlemesi gecekondulu toplumunun oluşumuna uygun koşulları hazırlamıştır.

2. Türkiye’de kentleşme olgusu, gecekondulu olgusunu da beraberinde getirmiştir. Böylece gecekondulu Türkiye’deki kentleşmenin bir görünümü, mekansal boyuttaki yansımadır.

3. Türkiye’de kırdan kente yoğun göçlerde, kentlerin çekiciliğinden çok, kırın iticiliği etken olmuştur.

Gecekondular Uydu Kentler Değildir

Gecekondulaşma üzerine yapılan tartışmalardan birisi de gecekonduların uydu kentler olup olmadıkları sorunudur. Keleş (Yavuz, Keleş, Geray, 1978, s. 665), gecekondulu bölgelerinin belediye sınırları içinde ya da çevresinde bulunsalar bile, şehrsel birer semt olduklarını, şehirlerin öteki kesimlerinden onları ayıran temel özelliğin, yoğunluk, şehir hizmetlerinden yararlanma yetersizliği, üzerine yapılmış oldukları toprağın mülkiyet durumu, estetik ve sağlık koşulları yönünden şehrin öteki kesimlerinden farklı olmaları ve düşük standartlara sahip bulunmaları olduğunu belirtmektedir. Sencer (1979, s. 123), herhangi bir uydu yerleşmenin merkez kentten fiziksel bakımdan ayrı olduğu gibi çeşitli işlevleri ile de bağımsız olmasına karşılık, gecekondulu yerleşmelerinin, merkez kentle fiziksel bir bütünlük içinde bulunmadığı hallerde bile, ilkece salt oturma işlevi gören kesimler olduğunu, kentin uygun uzaklıktaki herhangi bir alan ve yerleşmenin gecekondulaşmaya sahne

olarak, bir oturma kesimi haline gelişinin bir uydulaşma olmadığına dikkat çekmektedir.

O halde gecekondulaşmayı, kentten bağımsız adacıklar olarak değil, kente uzaklık ya da yakınlık konumu ne olursa olsun, gerek ekonomik ilişkiler açısından, gerekse de kültürel yapı öğeleri açısından kentle bütünleşme eğilimi taşıyan bir olgu olarak kabul etmek durumundayız.

Kentleşme kaçınılmaz olduğuna göre, kırsal kesimin iticiliğini azaltıp, kırsal-kentsel ayırımını ortadan kaldırarak, kentleşme hızını düşürme yoluyla gecekondulaşmayı önlemek bir çözüm gibi görünmemektedir. Gecekondulu sorununa kent boyutunda çözümler aranmasına ihtiyaç vardır.

Konuya ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında gecekonduda yaşayanların örgütlü, kentsel istihdam yapısına katıldıkları ölçüde kentle bütünleşmelerinin kolaylaşacağını varsaymak yanlış olmayacaktır.

Enformal Kesim

Kuzey-Batı Avrupa'da gelişen kapitalist dünya ekonomisinin etkisi altına giren kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin egemen olduğu ülkeler, geleneksel zanaatların tasfiye edildiği alanlarda kapitalist ilişkileri yarattılar. Toplumsal değişimin tek başına dışsal etkenlerle açıklanması gerçeğe uymamaktadır. Bu ülkeler, kapitalist ülkelerle girdikleri ilişkide az gelişmiş konuma düştüler. Az gelişmiş ülkelerin kapitalizm-öncesi üretim biçimleri kapitalizme evrilmede içsel etkenleri oluşturdular.

Kapitalizm-öncesi üretim ilişkileri, kapitalist üretim ilişkileri ile girdikleri ilişkide üç evre oluşmaktadır. "Birincisi, kapitalizmle etkileşimin kapitalizm öncesi tarzı güçlendirdiği ve değişim alanında başlayan ilişkiler evresidir. İkinci evrede kapitalizm, kapitalizm-öncesi tarzı boyunduruğu altına almış olmasına karşın ondan yararlanarak kök salmaya da devam etmektedir. Üçüncü evrede (ki bu evreye "Üçüncü Dünya" da henüz erişilmemiştir) kapitalizm-öncesi tarz tümüyle, yani tarımda bile yok olmuştur." (Ersoy, 1984, s. 15).

Az gelişmiş ülkelerde enformal kesim olarak nitelendirilen, kırdan kente göç etmiş, kapitalist kesimde istihdam edilemeyen, beceri sahibi olmayan nüfusun istihdamını sağlayan kesim kapitalizm-öncesi üretimin farklılaşarak kapitalizmin egemenliğine girmesidir. Agh'a göre, "sanayi sermayesi, bu özgün kapitalizm-öncesi ilişkileri dokunulmamış olarak bırakamaz, ama onları 'saf' kapitalist (ilişkilere) dönüştüremez. Sonuç, kapitalistçe işleyen bir kapitalizm-öncesidir." (Ersoy, 1984, s. 15).

Enformal kesim içinde yer alan girişimler, kapitalist sanayinin çıktılarını kullanmakta, kendi çıktılarını ise kapitalist yolla pazarlamakta, ayrıca kapitalist sanayi ile fason ilişkiler kurmaktadır. Ancak bunlara bakarak bu kesimin kapitalist olduğu söylenemeyeceği gibi, ikici tezlerin ileri sürdüğü biçimde ilişkisiz de değildir.

Enformal ekonominin yaygınlaştığı 1950'li yılların, savaş sonrası yeni dünya düzeninin oluştuğu ve "Üçüncü Dünya"da kentleşmenin hız kazandığı yıllar olduğu dikkate alınmalıdır. Kapitalizm enformal etkinlikleri bazı alanlarda sınırlandırırken, bazı alanlarda yaygınlaştırmaktadır. (Ersoy, 1984, s. 15-16). Bu sayede kentsel istihdam fazlası nüfus bu kesimde iş-güç tutmakta ve ekonomiye katkıda bulunmaktadır.

ILO ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, az gelişmiş ülkelerde 'istihdam sağlamaya yönelik' tavır geliştirmektedirler. ILO tarafından yapılan araştırmaların ortak noktası şudur: "Tarımda toprak-insan ilişkilerinin değişmesi nedeniyle köyden kente göçün çok hızlı olarak gerçekleştiği bu ülkelerde şehirlere göç edenler ya kamu işyerlerinde veya küçük sanayi işletmelerinde iş bulabilmektedirler. Sermaye yoğun sanayi işletmeleri de kuruluş mantığına uygun olarak emek üretkenliğinin yüksek olduğu işletmelerdir ve dolayısıyla istenen istihdamı yarata-mamışlardır. ILO bu nedenle, bu ülkelerde enformal sektörün parçası olarak görülen küçük üretim faaliyetinin desteklenmesini ve gerçekleştirilecek teknolojik yenilenme durumunda ise emek yoğun teknolojilerin tercih edilmesi gerektiğini tavsiye etmiştir." (Aktar. 1990, s. 44-45).

Buna göre 'enformal kesim' gelişme politikalarının önemli bir öznesi olacaktır. 1972 yılında yayımlanan Kenya Raporunda Afrika şehirlerinde nüfusun en az üçte biri bu kesimde istihdam edilmektedir. (Aktar. s. 44). O halde bu kesim, devlet desteğinden yararlandırılmalıdır.

Dünya Bankası da küçük çaplı işletmelerin büyük sanayi kuruluşları ile yan sanayi ve fason ilişkiler kurmalarını ve ara mallar üretmelerini Japonya deneyimine referans vererek tavsiye etmektedir. Bu eğilimin geliştirilmesi sonucunda "doğallıkla küçük çaplı işletmeler büyük sanayi kuruluşları ile rekabet etmek yerine onları tamamlayıcı bir işlev yükleneceklerdir. (Aktar. s. 48).

ILO ve Dünya Bankası'nın görüşleri ülkemizde de yansımaları bulmuştur. Örneğin Birleşmiş Milletler'in yan örgütlerinden biri olan UNIDO'nun desteği ile İstanbul Ticaret Odasına bağlı olarak 1970 yılında kurulan "Yan Sanayi Tanıtma Bürosu" büyük sanayi kuruluşları ile

küçük işletmeler arasında mal ve hizmet akımını sağlamak ve fason ilişkilerini güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Aynı yıl Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNIDO) yardımı ile Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi (KÜSGEM) de küçük sanayiye geliştirmek amacıyla kurulan ve esas hedefi sanayi siteleri inşa etmek, teknik danışmanlık hizmetleri vermek ve standartlaşma sağlamak olan bir kuruluştur. Gaziantep'te bu örgüt tarafından yaptırılan sanayi sitesinde sadece aşağıdaki özelliklere sahip küçük sanayi işletmelerinin yer alması teşvik edilmiştir. (Aktar. s. 49-50).

- a. Dışardan alınacak malların yerine konulacak mal üretmesi,
- b. Dışsatım gizil gücü olması,
- c. Yan sanayi yolu ile öbür sanayilere kaynak olması,
- d. Bölgesinden sağlanması olanaklı olan ham maddeye dayalı mal üretmesi.

1980 yılında UNIDO ve Dünya Bankası ile yapılan görüşmeler sonunda Türkiye'de uygulanan destek programı geliştirilmiş ve Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı kurulmuştur. KÜSGEM bu örgüt içinde eritilerek, "Gaziantep Bölgesi Geliştirme Merkezi" haline dönüştürülmüş ve proje tamamlandığında toplam 14 bölge merkezi kurulmuş olacaktır. Bu programın amacı şöyle özetlenmektedir (Aktar. s. 50):

1. İstihdam yaratılması,
2. Sermaye ve mesleki becerilerin hareketlendirilmesi,
3. Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması,
4. Gelir yaratılmasına, özellikle ihracat gelirlerine katkıda bulunulması.

ILO ve Dünya Bankası'nın değişen görüşlerinin Türkiye'ye de yansıdığını görüyoruz. İstihdam yaratma, gelir dağılımını dengeleme amaçlı projelerin, amacına ulaşıp ulaşmadığı kesin değil, ancak, bu projelerin "daha fazla sanayi sitesi inşa etmek" amacına yöneldiği açıktır. Kalkınma planlarındaki eğilim bu yödedir.

Bu projelerin yerel yönetimler açısından getirdiği sonuç oldukça anlamlıdır. Geleneksel şehir dokusunun korunması ve daha önceki yıllarda şehir merkezinde olan üretim etkinliğinin şehir dışına çıkarılması sağlıklı bir süreçtir. Bu politika, Üçüncü Dünya ülkelerinin dinamik sektörü olan inşaat sektörünün gelişmesine katkı yaparken, kent çevresindeki toprakların spekülatif kâr ve rantlara açık olması ortamını hazırlamaktadır (Aktar. s. 52).

Merkezi hükümet tarafından geliştirilen küçük üretim politikaları, yerel yönetimlerin etkinlik alanlarını, kararlarını doğrudan etkilemektedir. Kırdan kente göçle birlikte artan şehir nüfusuna istihdam olanakları sağlanamadığından türlü enformal etkinlik biçimleri yaygınlık kazanmaktadır. Ancak şehrin gerçek sahipleri yerel yönetimler, politika oluşturmanın dışında tutulmaktadır.

Kuramsal Tartışmalar

Kentsel enformel kesim olgusu, Üçüncü Dünya'da kentlerin hızla büyümesinin sonucu, artık nüfusun küçük üretim faaliyetinde istihdam olanağı bulunmasıyla akademik tartışmalarda da yerini almıştır. Az gelişmiş kapitalizmin bir gerçeği olan kentsel enformal kesim kapitalist kesimle iç içedir (Ayata, 1987, s. 31). Ancak kentsel enformal kesimin kapitalist üretime sağladığı yararlar yeterince net değildir. Bunun yanında kapitalizmin, bu kesimden doğrudan ve dolaylı yararlar sağladığı araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Ökten, s. 60). Çeşitli yaklaşımlara göre, kentsel enformal sektörü tartışmaya açalım.

Modernleşme Yaklaşımı

a. *Toplumsal İkicilik*: Gelişme ekonomisi yönünden ele alınan bu bakışa göre (J. H. Boeke) ikicilik, kapitalizm-öncesi bir topluma kapitalizmin girmesiyle ortaya çıkar. Boeke, toplumsal ikiliği şöyle tanımlar: "Dıştan gelen toplumsal bir sistemin, başka türdeki yerli toplumsal sistemle çatışmasıdır. Ona göre, her iki sektör farklı geçmişleri olan ve birbirinden tümüyle bağımsız toplumsal-ekonomik yapılar olarak belirlenmektedir (Ersoy, 1984, s. 3). O halde bu sektörler arasında organik ilişki yoktur.

b. *Klasik İkicilik*: W.A. Lewis klasik ikici tezini "Sınırsız Emek Arzıyla Ekonomik Gelişme" adlı makalesinde ortaya atmıştır. Lewis'e göre, "az gelişmiş ekonomilerin" temel niteliği büyük ölçülere varan gizli işsizliktir. Lewis, "az gelişmiş ekonomiyi" "kapitalist" ve "geçim" sektörleri olarak iki bölüme ayırır. "Kapitalist sektör, ekonominin yeniden üretilebilen sermaye kullanan parçasıdır."; öte yandan geçim sektörü, "ekonominin yeniden üretebilen sermaye kullanmayan tüm bölümüdür". Lewis'in modelinde ekonomik gelişme, "kapitalist sektörün" genişlemesi ile eş anlamlıdır. "Geçim sektöründeki kazançlar, kapitalist sektördeki ücretlere bir taban oluşturur." (Ersoy, s. 3). Geçim sektöründe üretken olmayan emek olarak nitelenen emek fazlasının, geçimlik ücret düzeyinde kapitalist sektöre aktarılma olanağı vardır. Böylece, geçimlik üç-

ret düzeyinin üstündeki artıdeğer kapitalistin eline geçer. Bu çerçevede Lewis'in modeli iki sektör arasındaki ilişkiyi emek fazlası akışına indirger. Politika açısından ağırlık ve öncelik modern sanayi sektöründedir.

c. *Teknolojik İkicilik*: Eckaus ve Higgins, az gelişmiş ülkelerde iki liğin nedeninin farklı teknolojik yapılardan ileri geldiğini öne sürmektedirler. Onlara göre, modern tekniklerin kullanımı akılcı olmayan bir seçim değildir, ancak teknik seçimlerin sınırlılığı, bu yöntemi benimsemiş az gelişmiş ülkelerde emek istihdam sorunları yaratacaktır. Dolayısıyla istihdam sorunlarını çözmek için enformal yapılar desteklenmelidir (Ersoy. s. 4) Buna göre seçim, istihdam sorunlarını çözmek üzere teknik seçimine indirgenmiştir.

d. *Diğer İkili Yapı Tezleri*: Geertz'in çalışmasında iki sektör bir biriyle ilişkisiz biçimde yan yana alınmıştır. Birinin varlığı diğeri için tehdittir. Geertz, pazar yeri ekonomisinin istihdam yaratma açısından ancak sınırlı bir yararı olduğunu söylemektedir. Gelişme ancak bu kesimin tasfiyesiyle mümkündür (Ayata. 1987, s. 15).

ILO tarafından yapılan araştırmalar kilit olarak enformal kesimi ele almışlardır. Bu çalışmaların ilki, Kenya'da yapılması dolayısıyla Kenya Raporu adını almıştır. Bu rapor enformal kesimin özelliklerini şöyle sıralamaktadır: 1. Başlangıç sermayesi düşük olduğu için girişimciler bu alana girmek için önemli güçlüklerle karşılaşmazlar; 2. İthal teknolojiler kullanan büyük örgütlerin aksine enformel kesimde yerli veya yerel kaynak kullanımı yaygındır; 3. İşletmelerde aile mülkiyeti egemendir; 4. Formal kesim sermaye yoğun, enformal kesim emek yoğun işletmelerden oluşur; 5. Enformal kesimde çalışanlar becerilerini formal eğitim kurumlarının dışında kazanmışlardır; 6. Enformal kesimde rekabet ortamı hakimdir, tekelci müdahalelere rastlanmaz. Kısaca, enformal kesim varlığını formal kesime rağmen sürdürür. (Ayata. 1987, s. 15) Enformal kesim formal kesimden bağımsız olarak ele alınınca, politika önerileri de toplumsal-politik güç dengelerinin dışında aranmaktadır.

ILO, esas itibarıyla popülist olan bir politikayı, gelişmekte olan ülkelere istihdam yaratma, sosyal adalet amacıyla önermektedir.

Bağımlılık Yaklaşımı

1960'larda modernleşme yaklaşımının kuram ve politikalarının tüm akademik çevrelerde ve uluslararası kuruluşlarda egemen olduğu dönemde, bağımlılık yaklaşımının ciddi ve yoğun eleştirilerine hedef oldu.

Bağımlılık yaklaşımı, kentsel istihdam açısından iki temel gözleme dayanmıştır. "Birincisi, Üçüncü Dünya ülkelerinde sanayinin istihdam artışına katkısı çok azdır. İkincisi, kentte düşük verimlilikli hizmet kesimi hızla büyümektedir" (Ökten. s. 5). Bağımlılık yaklaşımı, bunun nedeni olan düşük sanayi istihdamını, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere teknolojik açıdan bağımlı olmasıyla açıklamaktadır.

İkinci tezlere karşı çıkan Stravenhagen ve Frank, kapitalizmin en "yalıtlanmış", "marjinal" bölgelere bile sızdığını öne sürdüler. "... en geri kırsal bölgeler hile ince iperle... ulusal ekonominin "dinamik" sektörüne ve o yolla da dünya pazarına" bağlanmıştır (Ersoy, s. 8). İkinci yapı tezlerinin aksine, az gelişmiş ülkelerde tüm sektörler iç içe geçmiş bir bütün oluştururlar.

Bu yaklaşıma göre, emperyalizm, girdiği çevre ülkelerdeki el zanaatlarını ve yerli sanayileri yıktı. Bağımsız üreticiler kapitalist sistemin "yüzen" veya "marjinal" nüfuslarına dönüştürüldü. (Ersoy, s. 9). Bu kuram tüm gelişmeyi dış dinamiklerle açıklamakta ve az gelişmiş ülkelerdeki kapitalizm-öncesi yapıları dikkate almamaktadır.

Bağımlılık yaklaşımının yazarları, az gelişmiş ülkelerde kendine yeterli ekonomi önermişlerdir. Böylece az gelişmiş ülkelerin bir bölümü sanayi ürünleri tüketiminde dışa bağımlılıktan kurtulmayı amaçlayarak ithal ikame stratejisini benimsemiştir (Ökten. s. 7).

Bağımlılık yaklaşımının bu bakış açısına göre, kentsel istihdam sorununun temelinde az gelişmiş ülkelerin dışa bağımlılıktan kurtulmaması, buna bağlı olarak kendi yapılarına uygun bir kalkınma ve sanayileşme stratejilerinin olmaması ve bu ülkelerdeki ikili yapıların ortadan kaldırılamayışı bulunmaktadır. Buna göre kentsel enformal kesim, kırsal alanlardan kentlere göçen ve kentsel ekonomiyle bütünleşemeyen nüfusun çalıştığı düşük gelirli, düşük verimlilikli, belirsiz ve geçici işlerin yapıldığı bir kesimdir ve ülkenin gelişmesi tamamlandığında ortadan kalkacaktır.

Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi

Eklemlenme yaklaşımı, tüm çabasını iç içe girmiş ilişkiler ve bağlantıların oluşturduğu dinamikleri incelemeye ayırmıştır. Bu yaklaşıma göre ikili yapı yoktur. Farklı üretim tarzlarının eklemlenmesi vardır.

Ekonomik düzeyde, modernleşme yaklaşımı, modern kesimin yapacağı ekonomik yardımın geleneksel kesimin gelişmesi için yeterli olduğunu savlarken, bağımlılık yaklaşımı, tam karşıt bir yaklaşımla tüm

ilişkilerin kesilmesini önerir. İki yaklaşım da bugün için bu iki kesimin sağladığı sermaye birikiminin ülke düzeyinde hiç bir önemi olmadığı görüşündedir. (Ersoy. s. 18). Ekleme yaklaşımı bu konuda somut öneriler geliştirmemesine rağmen, anılan kesimin karmaşık yapısına dikkati çekerek, bu tür toptancı yaklaşımların yarardan çok zarar getireceği kanısındadır.

Çevre ülkelerde, kapitalizm, geliştiği alanlarda kapitalizm-öncesini sınırlandırırken bir yandan da yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Yaygınlaşmanın ana nedenleri iç pazarın genişlemesi ve meta üretiminin yaygınlaşması ile tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmesidir (Ersoy. s. 19).

Bu yapı içinde, emek sürecinde gerçek bağımlılık ilişkilerinin gelişmediği kapitalizm-öncesi üretim tarzlarının -egemen olmayan sektör-eklemlenmenin tüm etkileri ve sonuçlarının görüldüğü dinamik bir kesim olarak büyük önemi vardır.

Enformal Kesim: Olanaklar ve Sınırlılıklar

Üçüncü dünya ülkelerinde kentleşme, hızını kaybetmesine karşın, mutlak sayılarla artmaya devam etmektedir. Kentlerde biriken nüfusa yeterli istihdam sağlanamadığı için, nüfusun önemli bir kesimi, "kendi hesabına", "ücretsiz aile işçisi", "mevsimlik işçi" olarak enformal faaliyetlerde çalışmaktadır.

1980 İmalat Sanayi sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'de 186.052 olarak belirlenen işyerlerinin 177.043 adedinin 10 ve daha az işçi çalıştıran küçük işletmeler olduğu ortaya çıkmıştır. Küçük işletmelerin imalat sanayi içindeki katma değeri % 20, istihdam edilen 545.931 kişi ile istihdama katkısı % 38'dir.

Küçük sanayi işletmelerinde 1980 sayımı sonuçlarına göre, imalat sanayinde ödenen ücretlerin yıllık oranı % 5.55'dir. Görüldüğü gibi küçük imalat sanayinde emek verimliliği ve ücretler düşüktür. Ancak, kentlere gelen beceri sahibi olmayan nüfusa istihdam sağlamakla kalmayıp, ucuz işgücü dolayısıyla sermaye birikimine de katkıda bulunmaktadır.

Kentlerdeki nüfus fazlasını "emek arzı yönünden" ve "emek talebi yönünden" ele alanlar farklı çözüm önerileri önermektedir. Fakat her iki çözüm de eğitime dayanmaktadır. "Emek arzı yönünden", modern sanayi beceri ve iş disiplini alışkanlıklarına sahip işgücüne gereksinim duyar. Kırdan kente göç eden insanlarda, bunlar yoktur. O halde yapılması gereken meslek eğitimi politikasıdır.

“Emek talebi yönünden” ele alanlar, az gelişmiş ülkelerde sanayi ne kadar gelişirse gelişsin, nüfus artışının gerisinde kalmaktadır. Uygulanması gereken nüfus planlamasıdır.

“Farklı istihdam biçimleri” kuramına göre, geçici istihdam, eve iş ve fason üretim, formal ve enformal kesim arasında bağlantı biçimleridir. Bu bağlantılar yoluyla, dünya sistemi içinde formal kesim, enformal kesimdeki işgücünü kullanabilmektedir. (Ökten. s. 23). Küçük işletmelerin, büyüyerek ve modern teknolojilerin geliştirilmesiyle sonuçlanacağına savunulmasına karşılık, bunların sermaye birikimi ve büyüme şansının olmadığı araştırmalara göre ileri sürülmektedir (Ökten. s. 35). Küçük üreticiler emek dışındaki girdileri denetleyemediğinden, bu kesimde ücretlerin mümkün olan en alt düzeyde gerçekleştiği düşünülürse, geriye aile üyelerinin üretime daha fazla katılması kalmaktadır. 1983'ten beri ücretsiz aile işçilerinin sayısındaki artış, düşük kârla çalışmalarının bir sonucudur.

Ücretsiz aile işçisi seçilmiş yıllara göre şöyledir: 1983 - 279.842, 1984 - 313.070, 1985 - 399.717, 1989 - 479.933, 1990 - 417.970. 1990 yılındaki azalma, enflasyonist baskıyla ortaya çıkan iflaslardan kaynaklandığı, bu yıldaki kendi hesabına çalışan sayısındaki azalmayla sınırlanabilir. Yıllara göre kendi hesabına çalışan sayısı da şöyle seyretmektedir: 1983 - 1.622.761, 1984 - 1.769.843, 1985 - 1.685.033, 1989 - 1.433.314, 1990 - 1.326.298. (DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri)

Bursa'da yapılan bir küçük sanayi araştırmasında (Ökten. s. 41) 3-5 yıl içinde genişlemeyi düşünüp düşünmedikleri sorusuna % 55.48 oranında olumsuz yanıt alınmıştır. Bundan küçük üreticilerin geleceğinin pek de iç açıcı olmadıkları söylenebilir.

Ökten'in araştırması sonucunda ortaya konulan küçük sanayinin özellikleri şunlardır: İşletmelerin büyük çoğunluğunda (% 88.39) çalışan sayısı 10'un altındadır; geri ve emek-yoğun teknoloji kullanılmaktadır; kredi kullanma alışkanlıkları, kredinin kullanıldığı alanlar genişleme ve gelecek beklentileri açısından anlamlı değildir. Bu konuda işletmeler açısından da anlamlı bir farklılaşma yoktur; İşyerlerinin çoğunda aile üyeleri de üretime katılmaktadır. Yüzyüze ilişkilerin sürdürülebildiği, üretimin bireysel çabalarla ve geleneksel örgütlenmelerle denetlenebildiği ölçeğin sınırına dek işletme, örgütsüz (enformal) kesim özelliklerini taşımaktadır. (Ökten. s. 53).

Bir başka araştırmada (Ayata. 1987, s. 117) ise şu sonuçlar gözlenmiştir: “Birincisi, kapitalist sektör türdeş değildir. Kendi içinde farklı-

laşmıştır. İkincisi, "tekelci büyük sermaye" diye nitelenmesi olanaksız olan çeşitli türden kapitalist girişimler, küçümsenemeyecek boyutlarda sermaye birikimi gerçekleştirebilmektedir. Diğer önemli bir sonuç, küçük üreticilikte farklılaşmanın görülmesidir. İpekçilikte, imalatta ve ticarete piramidin üstünde yer alan zengin girişimcilerin kökeni küçük girişimciliktir.

Ayata, büyük sermayenin emek-yoğun kapitalist girişimler üzerinde denetim gücünün arttığını söylerken, büyük sermayenin bulunduğu alanlarda başka tür kapitalist girişimlerin olmayacağı anlamına gelmeyeceğini de söylemektedir. (Ayata. 1987, s. 118).

Küçük üreticiliğin geleceği konusunda farklı savlar ileri sürülmektedir. Bu, kapitalizmin bir özelliği olarak görülmektedir. Ayata'ya göre, "Küçük üretim çözüldüğü kadar yeniden üretilmektedir. Yepyeni küçük üretim alanlarının ortaya çıkışı kapitalist gelişmeyle birlikte hızlanmıştır. Buna bir örnek olarak, bakım-onarım-yedek parça imalatı alanındaki patlama, ...oto, tv, radyo, beyaz eşya, bilgisayar tamircileri..." (Ayata. 1991, s. 47).

Küçük üretim konusunda yapılan çalışmalar, çözme, tasfiye etme, değiştirme ve yenileme gibi süreçlerin hepsinin birden işlediğini ortaya koymuştur.

Kesimin bu özellikleri dikkate alındığında, bunun üzerine sağlıklı eğitim politikaları oluşturulması oldukça riskli ve daha çok empirik bilgiye gereksinim duyulduğu açıktır.

Küçük üretimin bazı alanlarda avantajlara sahip olduğu söylenebilir. Örneğin, "Tekstil sanayii, modanın etkisinde olduğu için... dokuma sanayiinde hakimiyetini koruyan az gelişmiş üretim teknolojisi nitelik itibarıyla emek üretkenliği sınırlı ve ancak belli tip kumaşın üretiminde uzmanlaşmış dokuma tezgahlarından oluşmadığı için bu değişikliklere uyum kabiliyeti son derece yüksektir." (Aktar. s. 374).

Küçük üretimde ücretsiz aile işçilerinin asıl olduğu söylenmişti. Bursa Dokuma Sanayi'inde hem fason, hem de kendi hesabına çalışan işyerlerinde, işveren ve aile işçileri çalışmaktadır. Fason işyerlerinde çalışan işçi sayısı 5.6 iken, kendine çalışan işyerlerinde 8.2'ye ulaşmaktadır. İşçi sayısı 8.2'ye ulaşan işyerlerinde üretim ve yönetim işlerinde farklılaşma görülmektedir (Aktar. s. 377).

Kesimin, devlet desteği aldığı anda, ekonomik gelişmeye, istihdam ve gelir dağılımı açısından önemli katkıda bulunacağını hesaba katan ILO

ve Dünya Bankası, emek yoğun teknolojilerin kullanıldığı sanayileşme modeli önermektedir. (Aktar. s. 448).

Enformel kesimin ilk bakışta çekici gelen, istihdam ve gelir dağılımını dengeleme yönleri, beraberinde çeşitli sosyal sorunlar da getirmektedir. Kırdan kente göç eden aileler, geçim zorluklarını gidermek için en küçük aile bireylerinden yararlanma yoluna gitmektedirler. Bunun sonucu enformal çıraklık kurumlaşmakta, çocukların eğitimlerini sürdürmeleri olanaksızlaşmaktadır. Toplumsal hareketliliğin temel araçlarından biri olması gereken eğitimden yoksun kalan çocuklar, gelecekte formal sektörde çalışma şansını yitirmektedirler. (Baştaymaz. 1990, s. 72). Bizce enformal kesimin yenilenmesinde çocuk emeğinin önemli bir rolü vardır.

Enformal kesim, yarattığı çeşitli sorunlar ve olanaklarla birlikte varlığını sürdürmektedir. Enformal kesimin, kapitalizm-öncesi üretimle, kapitalist üretimin girdiği ilişkidir. Farklılaşan bir kategori olduğunu dikkate alarak geliştirilecek politikalar, yerel yönetim (belediyeler) ve yerel yönetimlere bağlı bir eğitim örgütlenmesini dikkate alması önemli yararlar sağlayacaktır. Bu çerçevede konuyu yerel yönetim, enformal kesim ve eğitimle bitirmek istiyoruz.

Yerel Yönetimlerde Özerklik Sorunu

Yerel yönetimlerin kentsel hizmetler açısından yüklendikleri sorumlulukları yerine getirerek, ülke kalkınmasına katkıda bulunmaları için güçlendirilmeleri gerekir. Pekçok az gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de karar yetkilerinin, buna bağlı olarak da parasal kaynakların merkezileşmesi yerel yönetimlerin temel sorunlarından biridir. Ünal, akçalı kaynakların aşırı bir biçimde merkezileşmesinin, kentsel ve dolayısıyla ülkesel kalkınmaya bir engel olarak görüldüğünü, ülkesel kalkınmanın sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kalkınma programlarının geniş halk kitlelerine benimsetilmesi gerektiğini, bunun da halkı temsil eden yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile sağlanacağını belirtmektedir (Ünal. 1982, s. 42-43). Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ülke kaynaklarının rasyonel kullanımı açısından da önem taşımaktadır. Toprak belediye gelirlerinin artırılmasının, bir taraftan hizmetlerin verimliliği, diğer taraftan da yerel yönetimlerin demokratikliği ilkesiyle yakından ilgili olduğunu yerel yönetimlerin kendi öz kaynaklarından sağladıkları gelir ne kadar düşüğe, devletin tasarrufundaki kaynaklara ihtiyaçlarının da o kadar artabileceğini, yerel yönetimlerin devlet kaynaklarına ihtiyaçları artınca, özerkliklerin de o oranda sınırlanabileceğini,

sonuçta merkezi yönetimin, mali kaynaklar üzerinde etkisini bir baskı aracı olarak kullanabileceğini ileri sürmektedir (Toprak. 1988, s. 118).

Yavuz, batı demokrasilerinde, yerel yönetimlerin milli gelirden çeşitli adlar altında aldıkları payların objektif ölçülere bağlandığını, vergilenmeye elverişli kaynakların merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında nasıl paylaşılacağına anayasalarda ya da ana kanunlarda gösterildiğini belirtmektedir (Yavuz. 1978, s. 569).

Yerel yönetimlerin demokratik kurumlar olarak geliştirilmesi için, mali özerkliklerini sağlayacak hukuki düzenlemelere ihtiyaç vardır. Buna bağlı olarak görevlerin merkezi ve yerel yönetimler arasında nasıl paylaşılacağına da belirtilmesi gerekir. Kuşkusuz böyle bir paylaşım, merkezi yönetimlerce yerine getirilen, pek çok görevin –örneğin, eğitim hizmetlerinde daha çok rol üstlenmek gibi– yerel yönetimlere devredilmesi ilke olarak benimsenmelidir.

Yerel Yönetimler, Enformal Kesim ve Eğitim

Yerel yönetimler, yerel halkın gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen anayasal kurumlardır. Kentlerin hızla büyümesi, belediye yerel yönetimini ön plana çıkarmış, bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Belediye Yasası, belediye halkının müşterek sorunlarını ele almakla birlikte, liste usulü ve genel yetkiyi de getirmiştir denilebilir.

Belediye Yasası'nın 19. maddesinin, 1. fıkrası, geniş yetkiler getirmektedir. "Belediye idareleri, kanunun kendilerine tahmil ettiği vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra helde sakinlerinin müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tasfiye edecek her türlü teşebbüsünü icra ederler" denilmekle, belediye girişimlerinin önünü açmaktadır.

Belediyeler, "bizzat iktisadi ve ticari teşebbüste de bulunabilirler: Döner sermaye tanzim satışları yapmak, un ve ekmek fabrikaları veya fırınları tesis etmek, otel, gazino, sinama inşa etmek ve işletmek, elektrik, havağazı tesisleri kurmak ve işletmek vs. gibi..." (Ankara Belediyesi. 1976, s. 189).

Söz konusu yasanın 15. maddesinin 48. fıkrasına göre "yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak" da belediyelerin görevleri arasındadır. 72. fıkrasına göre, "zabıta belediye memuru, belediye fen memuru, yapı kal-fası ve yapıcı ve muhtelif meslek ustaları gibi beldenin ve belediye idaresinin muhtaç olduğu meslekler erbabı yetiştirmek üzere kurslar, ders-

ler, gece ve hafta tatili günleri dersaneleri ve ikmal ve çırak, ev kadını mektepleri açmak ve idare etmek" de belediyelere verilmiştir. Ayrıca 73. fıkraya göre, "işçiler, sanat ve mesai erbabı ve alelumun müstahdemler için iş kalemleri ve idarehaneleri tesis ve idare etmek, edeceklere de ruhsat vermek" de belediyenin işidir.

Alt-yapı, çevre vb. sorunlarla karşı karşıya kalan kentler, spekülatif rantlardan, düzensiz kentleşmeden kurtarılmak isteniyorsa, belediyelerin, ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemede önemli işlevler yüklenmesi zorunludur. Belediyelerin ekonomik girişimlere yönelmesi gündemde yerel yönetim reformunda önemli yer tutmalıdır. Yerel yönetimin özerk ve gelişmiş olduğu İskandinav ülkelerinde, bu kurumların toplam istihdam içindeki payı % 25'leri bulmaktadır.

Bu örnekler dikkate alınarak, yerel yönetimlerin gizli olanakları harekete geçirilmelidir. Esasen bu konuda yasal engel de bulunmamaktadır. Kent toprakları üzerindeki rantlar, toprağın belediye tarafından denetlenmesiyle önemli biriktirimler sağlayacak, arsa ve konut spekülasyonlarının önüne geçilebilecektir. Kent hizmetlerinin düzenli biçimde sağlanması ekonomik girişimlerin belediyece özendirilmesi, kentleşme hızıyla istihdam dengesini sağlayabilecek, belediyelere uzun vadeli planlama araçları sağlayacaktır.

Türkiye'de meslek kazanmanın önemli bir bölümünün çıraklık sisteminden geçtiği ve çocuk emeği sömürsünün önemli boyutlara ulaştığı düşünülürse, belediyelerin bu konuda bir girişimde bulunmaları pratik bir çözüm olacaktır.

Enformal sektörün niteliksiz emek kullandığı düşünülürse, ülkedeki ortalama emek verimliliğinin düştüğü görülecektir. Niteliksiz emeğin katma değeri de düşük olacağından, beceri sahibi olmayan niteliksiz işgücüne meslek kazandırmak, yeni iş alanlarının açılmasına ve emek verimliliğine yönelik gelişme sağlayacaktır.

Belediyenin örgütleyeceği meslek kazandırmaya yönelik eğitim faaliyeti, mevcut eğitim sistemiyle birlikte sürdürülecektir. Kentin mesleki ihtiyaçlarını en iyi belirleyebilecek kurumlar, yerel nitelikte kurumlardır. Belediyenin eşgüdümünde, odalar ve sendikaların katılımıyla oluşturulacak bir 'kent eğitim kurulu', yeni meslek gereksinimlerini daha rasyonel saptayabilecek, kentli insanların, istihdam sorunlarında önemli gelişmeler kaydedecektir.

Bu konuda yapılacak bir çalışma, Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları'nın hazırladığı rapordan yararlanmalıdır. Köy Enstitüleri

model alınarak hazırlanan bir model eğitim projesi hazırlanmış ve 'Kent Enstitüleri' adıyla gündeme getirilmiştir.

Bu projede Kent Enstitüleri, iki kısım olarak düşünülmüştür. "Birinci kısım, yaş sınırı ve eğitim aranmaksızın bütün mesleksizlere açık olacak ve kurslar düzenli şekilde yürüyecektir. Bu kurslarda da öncelikle belediye işçilerinin eğitimine çalışılacaktır. Kurslar, her mesleğin yapısının gerekli kıldığı sürelerde ve kademelerde olacaktır (çıraklık, kalfalık, ustalık, vb. gibi).

İkinci kısım ise, kurslardaki deneylerden yararlanarak, ileride daha klasik okul biçiminde..." ele alınacaktır. (Ankara Belediyesi. 1990).

Böyle bir eğitim faaliyetinin, 8 yıllık temel eğitimin üzerine kurulması, çocukların eğitim ve meslek konusunda aydınlanmasında yardımcı olacağı gibi, kentin mesleki ihtiyaçlarına bağlandığı için de biriktirim sağlaması, israfi önlemesi olanağı vardır.

Enformel kesimde eğitimin işlevsel olması mümkün görünmemektedir. Beceriler, babadan oğula, çıraklık sistemiyle aktarıldığı için geleneksel yöntemler egemendir. Eğer eğitimden yarar sağlanmak isteniyorsa, emek verimliliğinin yüksek olacağı alanlar desteklenmelidir. Sorun yapay bir istihdam yaratma olarak ele alınırsa, katma değeri düşük olanlar yaşama olanağı bulacak, çocuk emeği kurtarılamayacaktır.

Kaynakça

- Aktar, Ayhan.** *Kapitalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye'de Küçük Sanayi.* Afa Yayın. 1990, İstanbul. Ankara Belediyesi. *Başkanlık Uzmanları Çalışma Raporları.* Ankara Belediyesi Yayın. 1976, Ankara.
- Ayata, Sencer.** *Kapitalizm ve Küçük Üreticilik-Türkiye'de Halı Dokumacılığı.* Yurt Yayınları. 1987. Ank.
- . *Sermaye Birikimi ve Toplumsal Değişim.* Gündoğan. 1991, Ankara.
- Baştaymaz, Tahir.** *6-15 Yaş Grubu Bursa'da Çalışan Çocuklar Bir Araştırma.* Friedrich Ebert Vakfı. 1990, İstanbul.
- Ersoy, Melih.** "Çevre Toplumsal Formasyonlarda Ulusal Ekonomiler ve Kentsel Sanayi Sektörünün Yapısına Modeller." Melih Ersoy, Çağatay Keskinok (yay. haz.) Üretim Tarzlarının Eklemlenmesi. Birey ve Toplum. 1984, Ankara.
- Kıray, Mübeccel B.** "Toplumsal Değişme ve Kentleşme." Türköz Erder (yay. haz.) Kentsel Bütünleşme. Türkiye Geliştirme Araştırma Vakfı (TGAV). 1982, Ankara.
- Kongar, Emre.** *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği.* Remzi Kitabevi. 1981, İstanbul.
- . "Kentleşen Gecekonular ve Gecekonulaşan Kentler Sorunu". Türköz Erder (yay. haz.) Kentsel Bütünleşme. TGAV. 1982. Ankara.

Ökten, Ayşenur. *Küçük Sanayinin Kentsel İstihdamdaki İşlevi-Bursa'da Bir Örnek Olay İncelemesi.* (Yayınlanmamış Araştırma Raporu). Yıldız Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. İstanbul.

Sencer, Yakut. *Türkiye'de Kentleşme.* Kültür Bakanlığı. 1979, Ankara.

Şenyapılı, Tanrı. *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu.* ODTÜ, Mimarlık Fakültesi. 1978, Ankara.

Tekeli, İlhan. *Bağımlı Kentleşme.* Mimarlar Odası. 1977, Ankara.

Toprak, Zerrin. *Kent Yönetimi ve Politikası.* Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi. 1988, İzmir.

Ünal, Yücel. *Kentleşmenin Yönetimsel Sorunları Üzerine Bir İnceleme.* İTÜ Mimarlık Fakültesi. 1982, İstanbul.

Yavuz, Fehmi. - Keleş, Ruşen. - Geray, Cevat. *Şehircilik, Sorunlar, Uygulama ve Politika.* SBF. 1978, Ankara.